

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Kas mes – „tauta” ar „liaudis”?

Prisipažinsiu – vienas iš labiausiai erzinančių dalykų yra tas, kai koks nors asmuo ima kalbėti tautos arba valstybės vardu.

Juk savaime aišku, kad kalbant tokios didelės grupės vardu, neišreiškiama visos grupės nuomonė: tai panašiau į situaciją, kai vienas asmuo primeta savo nuomonę daugumai. Kodėl taip daroma? Nes už tokio darinio, kaip, pavyzdžiui, tauta, galima puikiai pasislėpti ir atsikratyti asmeninės atsakomybės. Nes už savo žodžius atsakai tu pats, o ne tauta ar kuri nors kita didelė visuomeninė grupė.

Užtat kai koks nors politikas ima kalbėti apie tai, ko nori „Lietuvos žmonės”, švelniai tartant, norisi kaukštelti jam per makaulę. Juk „žmonės” – tai savotiškai abstrakti sąvoka. Pasakykite, meldžiamasis, kokių žmones jūs turite omeny – kvalifikuotus ar nekvalifikuotus, išsilavinusius ar beraščius, asocialius ar socialiai atsakingus, humanitarus ar techninį išsilavinimą turinčius, minimalią ar vidutinio dydžio algą gaunančius?.. Juk žmonės nėra lygūs – nei buvo, nei kada nors bus, ir luominiai, ir išsilavinimo skirtumai visada egzistuos.

Bet kadangi dažniausiai politikams – ne vien Lietuvos – žmonės yra tik abstrakti masė, pilka ameba, svarbi tik tada, kai ateina rinkimų metas, jie tos masės nediferencijuoja. O kai kuriems mūsų politikams apskritai „žmonės” yra dar iš sovietmečio atplaukusi ir šiek tiek transformavusi sąvoka „liaudis”, kuriai priklausytų praktiškai visa gyventojų masė, neišskiriant nė inteligentijos ir menininkų, išskyrus nebent visiškus pakvaišėlius, disidentus, maniakus ir marginalus.

Galbūt mūsiškiams todėl ir nesunku kalbėti „tautos” ar „Lietuvos žmonių” vardu, nes senasis sovietmečio šablonas vis dar veikia, žinoma, prisitaikęs prie šiandieninių sąlygų, nugrimuotas ir nulakuotas. Bet jau kai išlenda, tai tvoksteli visa savo komunistiškai pilka nykuma. Kurortinių miestelių „carai”, tokių centrų kaip Karaliaus Mindaugo direktorės ir dabartinės valdančiosios koalicijos atstovai ir savo laikysena, ir darbais aiškiai liudija, kad jie geriau žino, ko reikia „tautai” (tiksliau, liaudžiai), nes jie traktuoja ją ne kaip skirtingų sluoksnių, poreikių ir tikslų turinčias socialines grupes ir visuomenės sluoksnius, o kaip pilką masę – amebą, kuri, kas bebūtų, kaip nors išsirangys iš nepatogios padėties.

O ir pati „tauta” nėra šventa karvė – juk niekas kitas, o mes patys išsirenkame tokius politikus, kokių esame verti. Bet siaubingai pikta, kai „liaudis” nugali „tautą” ir išrenka į valdžią pusgalvius. Negana to, „liaudis” yra pripratusi prie meduolio ir botago principo, kitaip tartant, vis neatsikrato minčių apie gerą kolchozo pirmininką, taigi kartais net ima ginti savo išrinktų politikų moralę. O čia jau nieko nepadarysi – vergo (baudžiauninko) psichologijos neveiks niekuo. Man atrodo, kad net po mirties jie visi eis ne į dangų ar pragarą, o į kolchozą.

Kuo tiki, tą ir gausi, sako senovės išmintis. Paguodžianti mintis.

Renata Šerelytė

Antanas Sutkus. Iš ciklo „Pro memoria”, 1988

AŠ JAU ŽINAU

*Aš jau žinau: kai man atrodo,
Kad laikas baigiasi visai,
Kad žvaigždės kraustosi iš proto,
Iš proto kraustausi patsai.*

*Tačiau vis tiek, vis tiek nelengva
Ankštam gyvenimo name,
Kai teturi tik vieną langą,
Tik siaurą plyšį, kuriame*

*Tiktai dalis didžios Visatos
Apšviečia tau akis menkas.
Ir kai sušukti noris: „Matos!” –
Visų pirma paklausk: „Kas?”*

Jonas Strielkūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kas mes – „tauta” ar „liaudis”? • **2-as psl.** Astrida Petraitytė. Pakruojis. Europos žydų paveldo dienų pradžia • **3-as psl.** Stanislovas Abromavičius. Knyga apie pokario pasipriešinimą • **4-as psl.** Algis Vaškevičius. Pagerbiant garsųjį diplomata – „Sugiharos savaitės” renginiai Kaune • **5-as psl.** Jurgis Kunčinas. Eilėraščiai • **6-as psl.** Juozas A. Krikštopaitis. Lidija Šimkutė. Trys susitikimai su poete • **7-as psl.** Perpetua Dumšienė. Su Mirtimi teko žaisti šachmatais (2) • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: „Kaunas Photo” festivalyje – Australijos lietuvių fotografijos • Naujos knygos

Pakruojis. Europos žydų paveldo dienų pradžia

Astrida Petraitytė

Kai restauruotoje Pakruojo sinagogoje beklausant „Klezmer Klängen“ melodijų – gis magių, žaismingų – akyse ėmė kauptis ašaros, pamintijau: gal žydų gyvenimo liudijimas yra kur kas paveikesnis būdas (nei baksnojimas „žydšaudžių tautos“ sąžinėn, mat ši ima alergiškai blokuotis nelyg nešvarias teisuolių spekuliacijas pajutusi) priminti šią, mūsų, netektį...

Pirmąjį rugsėjo savaitgalį įvairiose šalyse surengiamos Europos žydų kultūros dienos, Europos Tarybai kasmet įvardijant paminėjimo temą. Lietuvoje Kultūros paveldo departamento (KPD), pagrindinio dienų organizatoriaus, sprendimu, šiemetinė tema „Diaspora“ sukonkretinta vietiniu savitumu; lietuviškoji programa vadinosi „Diaspora ir paveldas. Štetlas“.

Rugsėjo 1-oji, penktadienis, nebuvo paranki kitiems nei mokykliniams renginiams, tad atsiliepdama į viešą KPD kvietimą vykti Pakruojin į Žydų paveldo dienų atidarymą, buvau viena iš keliolikos. Vyko nedideliu autobusėliu, mūsų komandijoje, be išvykos organizatorės KPD atstovės Nijolės Narbutaitės ir gidės po Pakruojo štetlą Akvilės Naudžiūnienės, buvo ir KPD vadovė Diana Varnaitė. Dar kelionės į šiaurinę Lietuvos pakraštį metu turėjau progos ir paskaitinėti dovanų gautą lankstinuką, ir paklausinėti organizatorės, taip susidėliodama lau-

Vilniškių šeimininis ansamblis „Klezmer Klängen“.

Astridos Petraitytės nuotraukos

Pagalbos besišaukiančios sinagogos pavyzdį regėjome pakeliui užsukę į Rozalimą. Kaip sakė Varnaitė, šios medinės sinagogos juridinė priklausomybė sukomplikuota: buvusi privatizuota, dabar likusi kone be šeimininko...

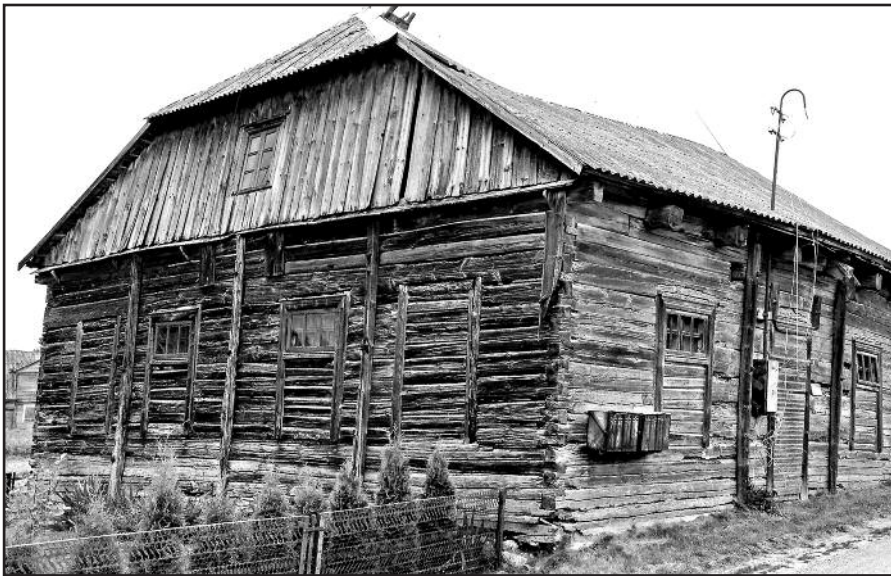
Užtat prikeltoji (ir iš gaisrų nuodėgulių, ne tik laiko puvinių) Pakruojo sinagoga ištis džiugino akį ir širdį. Pradžio tik iš lauko apžvelgę šį medinės architektūros šedevrą, išgirdę, jog tai vasarinė sinagoga, netolies būta dar dviejų, regis, pokariu nugriautų, patraukėme, mūsų jaunosios gidės Akvilės vedami, į Pakruojo štetlą, kur prieškariu gyventa vos apie 300 žydų (bet tai buvo reikšminga miesto gyventojų dalis – ir dabar pakruojiečių tik kiek daugiau nei penki tūkstančiai). Stabtelėję prie „senųjų kapinių“ – tik memorialine lenta paženklinto žalios vejų plokštės (čia nelaidota jau ir tarpukariu), traukėme pagrindinėmis (štetle) gatvėmis, kone prie kiekvieno pastato, gidės įkvėpti, vaizduotėje gailinome tarpukario žy-

dišką kokią sovietinę „dėžutę“, paliudyta: čia irgi kadais būta žydų būsto, gal ir krautuvėlės. O tų krautuvėlių – smulkių, įvairiausių prekių (būta ir solidesnių – pavyzdžiui, „degtinės monopolio“) – viena prie kitos kone ištisa gatvė. Viena gatvė prasmingai įvardyta prieškarinio gydytojo Marko Šreiberio vardu – mat jis garsėjęs kaip miesto „daktaras Aiskauda“.

Sustojome ir prie medinio pastato, buvusios ligoninės, kur Šreiberio darbuotasi. Jo languose ryškėjo skelbimas „Parduodu“, tad susirūpinusi mūsų gidės teiravausi: jei naujieji savininkai sumanys šioj vietoj pasistatyti kokią pilaite – jie turės tokią teisę? „Progreso“ galimybė nebuvo paneigta – namas nesąs kultūros paveldo objektas, ir tai mane nuliūdino. Diletantiška akimi žvelgiant – šį namą verta įteisiinti ir kaip medinės architektūros paminklą, ne tik kaip istorinį žydų paveldą. O norėtuš, kad ir visas dar išlikęs štetlas būtų saugomas, prikeliamas... (Šią mano nuostatą dar labiau sutvirtino trumpas pasivaikščiojimas kitądien, šeštadienį, Vilniaus senamiestyje po Žydų gatvę ir gretimas tuščias erdves, kur mūsų vadovė, ranka mosteldama „į niekur“, var-dijo, kur kokio namo stovėta...) Nemažai ir Pakruojo materialijų prieškarinio liudijimų dingę: štai tik vaizduotėje prikeliamos prašmatniojo gyvenimo, jau etniškai mišraus, vietos – restoranas „Londonas“, viešbutis „Europa“...

Pakruojiškio štetlo paribys sustojome prie buvusio turtingųjų žydų malūno – įeiti vidun negalėjome jau vien saugumo sumetimais: pastatas avarinės būklės; taipogi nežinia, kokia jo ateitis... Išgirdome žydiškojo gyvenimo įdomybių: tarkim, neretas atvejis šeimoje – smulkiu verslu, prekyba užsiimanti žmona, o vyras pasišventęs religinėms studijoms, visuomeninei veiklai; bendruomenės dėdįjimą stabdžiusi ir emigracija – mat, čia veikta ir sionistinių organizacijų, raginusių keltis į istorinę tėvynę...

Nukelta į 8 psl.

Medinė Rozalimo sinagoga

kiančio maršruto (ir dvasinės dimensijos) „orientacinius taškus“.

Lankstinuke pristatomas Rytų Europai būdingas „miestelis miestelyje“ – žydų štetlas, kompaktiškai gyvenanti, savas tradicijas puoselėjanti bendruomenė, įsiterpusi ir tarsi atsiskyrusi iš viso miesto, miestelio ar bažnytkaimio, vis dėlto neatsiribojusi nei materialiomis, nei dvasinėmis sienomis nuo vietinių gyventojų ar kitų tautinių mažumų. „Vos apsigyvenę naujoje vietoje žydai apsirūpindavo 2 sklypais: bent vienai sinagogai (žydų maldos namai, studijų vieta ir susirinkimo namai) ir kapinėms <...> Kiekvienas štetlas palaipsniui turėjo pasirūpinti taip pat ir mikvos (ritualiniam apsiplovimui skirta baseinė), chederio (pradinės religinės mokyklos), namelio, skirto šoichet (ritualiniam skerdikui) reikmėms, keleto khevres (draugijų), atsakingų už religinio ir visuomeninio gyvenimo organizavimą, įkūrimu bei išlaikymu. Savo įtaka išskirtiniausia organizacija buvo Chevra kadiša, kurią sudarė garbingiausi bendruomenės nariai, išmanę religinius įstatymus ir rūpinęsi miestelėnų laidotuvėmis.“

KPD vadovės pasiteiravusi „Kuo ypatinga seniai restauruotoji Pakruojo medinė sinagoga?“, patyriau: medinės sinagogos buvo būdingos LDK teritorijai, jų, dažniausiai varganos būklės, Lietuvoje dar yra išlikę, o pakruojiškė – seniausia, vienintelė restauruota, prikelta naujam gyvenimui (tiesa, ne religiniam – kultūriniam, edukaciniam); tad Europos kontekste visos išlikusios medinės sinagogos – unikumas.

diškąjį gyvenimą.

Žydai, gidės liudijimu, Pakruojyje išsikūrė po Šiaurės karo (XVIII a. pradžia) – pakviesti prikelti suirutės nusmukdyto Abiejų Tautų Respublikos ūkio; mūsų dėmesys labiau kryo į tarpukario žydų bendruomenę Ko gero, net stebėtina, kad daugelis prieškarinio medinių namų išlikę, galėjome patikėti gidės žodžiu: daugelis štetlo žydų gyveno varganai – tik vienas kitas prabangesnis prieškarinio raudonplutis pastatėlis čia įsiterpia... Žinia, kai kada, prieš-

Buvusi ligoninė, kurioje dirbo Pakruojo „daktaras Aiskauda“ Markas Šreiberis

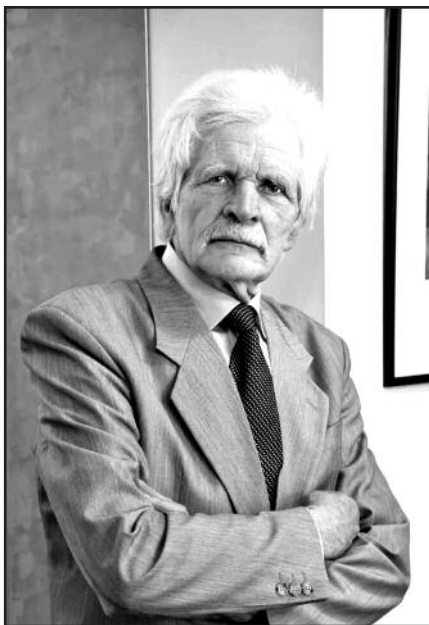
Knyga apie pokario pasipriešinimą

Stanislovas Abromavičius

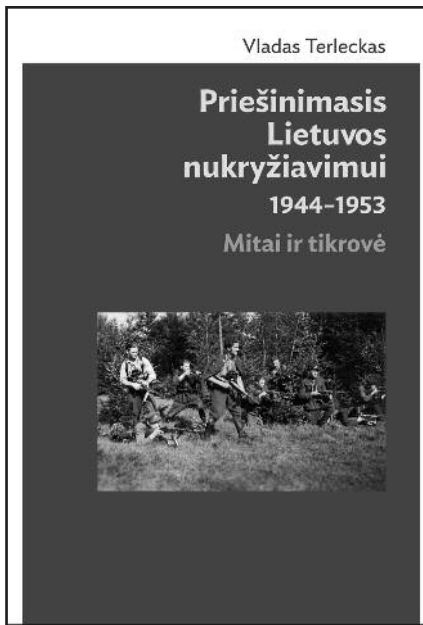
Nauja Vlado Terlecko leidinys „Priešinimasis Lietuvos nukryžiamui 1944–1953. Mitai ir tikrovės“ tapo Lietuvoje įdomiu reiškiniu: vos skaitytoją pasiekusi knyga apie pokario pasipriešinimą Lietuvoje tapo viena iš skaitomiausių. Per tris mėnesius nedidelis jos tiražas buvo išgrabstytas, šiuo metu ruošiamasi leidinį pakartoti.

„Tokios knygos dar nebūta. Dėl pribloškiančios išskirtinių įvykių ir faktų gausos ji tarsi susintetintas grynuolis“, – taip šios knygos anonse rašo LGGRTC Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijos pirmininkas Gintaras Šidlauskas. – Naujoji knyga – protestas prieš partizanų atminties niekinimą, jiems priskiriamų aukų skaičiaus klastotes, tikrųjų žudikų slėpimą, apie ginkluotą ir neginkluotą tautos būtinąją gintį. Išsamiai rašoma apie ekonominį terorą, masiškas vagystes ir plėšimus, žuvusiųjų niekinimą ir jo tikslus, partizanų dvasinį pasaulį ir akistatą su partiniais sovietiniais aktyvistais. Knygoje šimtų liudininkų lūpomis ir pasitelkus visus esamus šaltinius pasakojama Lietuvos žmonių gyvenimo ir priešinimosi okupacijai 1944–1953 metų istorija. Siekiama įspėti skaitytojus apie plintantį pavojingą Lietuvos praeities perrašinėjimą, prasiveržiantį cinizmą, ryškėjantį revanšistinį sovietinės istoriografijos gaivinimą. Žinome, kad Lietuvos partizanų priešinimasis okupantui baigėsi pralaimėjimu be kapituliacijos, – tačiau autorius skelbia, jog buvo pasiekta pergalė.“

Knygos autorius Vladas Terleckas mums labiau žinomas kaip ekonomistas, mokslų daktaras, mokslininkas, politikas ir visuomenės veikėjas, Kovo 11-osios Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras. Gimė 1939 metais Krivasalyje, Saldutiškio valsčiuje (dabar – Ignalinos rajonas), 1961–1966 metais studijavo bankininkystę Vilniaus universitete, jame dėstė ir tyrinėjo Lietuvos pinigų ir bankų istoriją. Parašė tarpukario Lietuvos pinigų ir bankininkystės istoriją, 1989–1996 metais daug dėmesio skyrė dabartinės Lietuvos pinigų bei kredito sistemų sukūrimui. 1989 metais paskirtas vadovauti Lietuvos savarankiškos pinigų ir kredito sistemos kūrimo grupei, kuri parėngė daugelį bankininkystės įstatymų projektų. Būdamas Lietuvos Respublikos Seimo narys, protestavo prieš čekinį privatizavimą, diletantų skyrimą ministrais. Prognozavo, kad po to valstybė liks be nieko, o žmonių darbu sukurtas turtas pusvelčiui atsidurs saujelės bemokslų, verslininko sugebėjimų neturinčių asmenų rankose. Tačiau viskas judėjo į praeities priekį. Niekada nepriklausė jokiai partijai, tačiau visada buvo Lietuvos politinio gyvenimo sukūryje. Vladas pakankamai nukentėjo nuo savo pažiūrų sovietmečiu. Buvo verčiamas atsiriboti nuo veiklos, nepriimtas studijuoti, dirbo darbininku, o jam tapus ekonomistu mokslininku, buvo trukdoma skelbti mokslinius darbus, gauti mokslinius laipsnius.

Knygos autorius Vladas Terleckas

Alfonso Morkūno – Plieno rinktinės partizanai

„Ši knyga – tai atsakas į intensyvėjančias pastangas reanimuoti sovietinę 1944–1953 metų Lietuvos istoriją, naikinti partizanų ir kitų besipriešinusį atminimą,“ – knygos įvade rašo Vladas Terleckas. Knygoje plačiai analizuojama ir jau nepriklausomybės metu išleistų „veikalų“ nuklydimai net autorių, kurių spausdinami kliedesiai buvo remiami valstybės lėšomis, jiems suteikiami net moksliniai straipsniai. Autoriaus nuomone, tai visų pirma Mindaugo Pociaus knyga „Kita mėnulio pusė: Lietuvos partizanų kova su kolaboravimu 1944–1953 metais“, išleista 2009 metais pagal mokslų daktaro disertacijos (vadovas L. Truska) medžiagą. Joje dergiami partizanai, jų kova, o pokario istorija neatpažįstamai išdaryta. Anot Ričardo Čekučio, šia knyga autorius siekė išskalbtį kruvinus čekistų marškinius ir pasmerkti savo valstybę gynusius piliečius.

Vladas Terleckas išanalizavo beveik visą nuo 1990 metų Lietuvoje išleistą literatūrą (istorikų darbus, monografinius leidinius, pasipriešinimo kovų dalyvių, to meto įvykių liudytojų atsiuminimus, archyvinčius dokumentus, sovietų propagandinius leidinius, pasirodžiusius Lietuvoje, taip vadinamų istorikų disertacijų darbus apie partizaninio karo pokaryje absurda, neatitikimus jų įsivaizavimui apie pasėkmes priešinanti okupacijai).

Jau mūsų dienomis pasirodžiusi sovietinio istoriko Henriko Šadžiaus dvitomė monografija „Tautos drama“ gali būti vadinama sovietinės istoriografijos klonu: į Sovietų sąjungos glėbį atėjome savo noru, 1941 metų Bir-

želio sukilimas – tai tik išpuoliai prieš raudonarmiečius, o ginkluotas pasipriešinimas tebuvo istorinė klaida, tai yra mūsų partizanai nebuvo kovotojai už Lietuvos laisvę.

Štai sovietiniam nomenklatūriniui Povilui Masilionui nepatinka, kad šiandien partizanams statomi paminklai, jų vardais pavadinamos gatvės. Jo sudarytoje ir Lietuvoje išleistoje „Partizanų teroro aukų atminimo knygoje“ tiek netiesos, kad darosi klaiku. Ten net sribai, kariškiai, sovietinių represijų vykdytojai priskirti prie partizanų teroro aukų. Ir pagalvoji tada, negi Lietuvos valstybė tokia silpna ir bejėgė, kad leidžiama pas mus atvirai vežėti sovietinei propagandai, šmeižti pokaryje žuvusiųjų pasipriešinimo dalyvių atminimą? Tai kam tada priimami įstatymai ir norminiai aktai, kad nebaudžiamai galima iškraipyti istorinę atmintį, teisinti okupacijas ir smerkti besipriešinančios joms? Štai filosofijos doktorantas LSDP kandidatas per 2011 metų savivaldybių rinkimus Ervinas Koršunovas pokario pasipriešinimą piešia kaip pilietinį karą, kuriame partizanai, vadinami blogiečiais-ideologiniais kolaborantais-fašistais, žudė taikius žmones, nesvarbiu, kad tai buvo komunistai ar jiems tarnaujantys tautiečiai, sribai, milicininkai. Pilietinio karo sampratai kai kurių taip vadinamų nepriklausomų Lietuvos mokslininkų taip išvystyta, kad darosi nejauku. Lietuvoje gerai žinomas istorikas Česlovas Laurinavičius nuėjo dar toliau: kolaborantų vadinti išdavikais nevalia, nes jie siekė socialinių ir nacionalinių pertvarkų! Iš jau nepriklausomoje Lie-

tuvoje išmokslintų, doktorantūras baigusių ir mokslinius laipsnius gavusių istorikų iš jų knygų, straipsnių liejasi epitetai partizanams: žudikai, kriminaliniai elementai, nelegalai.

Ir niekaip negali suprasti, kas tai: mūsų pačių kvailumas, nesugebėjimas užkirsti kelią saviems šmeižti savus. Tada nieko nustabaus, kad putiniškoji propaganda po pasaulį skleidžia melą apie humanišką lietuvių tremtį į Sibirą, mokėtus dienpiničius, medicininę priežiūrą, gerą maitinimą, net pieną, pristatomą į vagonus vaikams. Ir keliavo pusė milijono lietuvių į tremtį beveik savo noru, norėdami užsidirbti pinigų, nes Sibiro miškuose trūko darbo rankų. Ir ginčykitis nesuginčijęs, jei apie tai yra pirmiausiai užsimena mūsų tautietis, radęs kažkokių popiergalių saugumo archyve, kai tuo tarpu šimtai tūkstančių tremtinių gyvena iki šiol. Antipartizaninių minčių skleidėjai nirsta, kad kovotojų atminimas įprasnamas gatvių pavadinimuose, jiems statomi paminklai. Štai filosofu save vadinantis Kestas Kirtiklis problemą mato tame, kad partizanų dar tiek daug gyvų, o jiems terūpi pastatyti paminklą Lukiškių aikštėje Vilniuje, nepagalvojant kad su jais teks gyventi kitiems. Geriau jau būtų buvusį paminklą Leninui palikti... O štai kitas istorikas Algis Bitautas žmones, kovojančius dėl teisingos istorinės atminties ir neleidžiančius diskredituoti partizano vardo, vadina primityvaus patriotizmo saugotojais, o savo mintis dėsto ne bet kur, bet veikale „Istorija“ (2014 metai, Nr. 3, p. 59).

Reikia pasakyti, kad Vladas Terleckas knygos „Priešinimasis Lietuvos nukryžiamui 1944–1953. Mitai ir tikrovės“ visuose 536 puslapiuose pateikiamos išvados paremtos šaltiniais, cituojama iškilių Lietuvos mokslininkų darbai apie pokario rezistenciją. Nagrinėjama ne tik pokario įvykiai, partizanų buitį, sribų ir sovietinių kareivių žiaurumas, bet ir pateikiama tikra statistika apie pasipriešinimą Baltijos valstybėse bei Ukrainoje. Knyga iliustruota istorinėmis nuotraukomis iš LGGRTC, Genocido aukų muziejaus, Lietuvos centrinio valstybės archyvo, LYA, Tauragės, Šiaulių muziejų ir kitų šaltinių. Šią knygą turi turėti visi Lietuvos patriotai, pasipriešinimo kovų dalyviai, mokytojai, mokslo darbuotojai, svetur gyvenantys lietuviai.

Knygoje yra ir atsiminimų fragmentų apie tai, kad partizano dalį buvo pasirinkę 24 Krivasalio apylinkių jaunuoliai, iš jų penkiolika padėjo galvas už Lietuvos nepriklausomybę. Vien Kiauneliškio kautynėse žuvo apie 13 krivasaliečių. „Ši baidi nelaimė aplankė 10 šeimų (iš maždaug 40). Turint omenyje daugelio šeimų susigiminiavimą, bus aišku koks tada gedulo debesis prislėgė kaimą. Pa juodo žmonių veidai, nutilo juokai, dainos... Tačiau šiandien visa tai bandoma per čekistų „metraštininkus“ ir jų pasekėjus šių dienų net mūsų istorikus, žurnalistus, politikus kompromituoti ir demonizuoti laisvės kovotojus. Mėginau kuo išsamiau parodyti tų laikų atmosferą, okupantui besipriešinusiu dvasinį pasaulį, trauminės represijų, ekonominio teroro pasekmes...“ – sakė Vladas Terleckas.

Tęsinys kitame numeryje

Pagerbiant garsųj diplomata – „Sugiharos savaitės“ renginiai Kaune

Algis Vaškevičius

Rugsėjo 2–9 dienomis Kaune vyko „Sugiharos savaitė“ – pirmą kartą organizuotas renginių ciklas, skirtas įamžinti japonų diplomato Čiunės Sugiharos atminimą. Šis diplomatas 1939–1940 metais gyveno Kaune ir kartu su olandų konsulu Janu Zvartendijku čia išdavė vadinamąsias „vizas gyvenimui“, kurios padėjo išgelbėti ne mažiau kaip 6 000 žydų gyvybių.

Sugiharos savaitės renginiai naujai suvienijo lietuvių, japonų ir žydų tautas šioje istorijoje. Trijų tautų menininkai susitiko bendruose kūrybiniuose projektuose, o mokslininkai diskutavo apie laikmetį autentiškose to laikmečio Kauno erdvėse. Pristatant Č. Sugiharos istoriją, kauniečiai ir miesto svečiai galėjo susipažindinti su Japonijos kultūra, kurioje Č. Sugihara užaugo ir kur formavosi jo požiūris, buvo pristatyti Japonijos pėdsakai Kaune, vyko diskusijos apie humanizmo bei tolerancijos vertybes.

Renginių programoje įvairiose Kauno erdvėse numatomi muzikiniai koncertai, simpoziumas, viešos paskaitos, parodos, kūrybinės dirbtuvės ir kiti renginiai. Vienas šios savaitės rengėjų, Vytauto Didžiojo universiteto Azijos studijų centro vadovas Aurelijus Zykas pabrėžė, kad festivalis sudarytas taip, jog būtų galimybė pažinti ne vien tik japonišką kultūrą, bet kad renginiai būtų tiltais, jungiančiais tris kultūras, o taip pat – du skirtingus laikotarpius: prieš Antrąjį pasaulinį karą ir XXI amžių.

„Mums yra svarbu, kad tai nebūtų vien tik Sugiharos žygdarbio įamžinimas, bet tai būtų ir idėjų sklaida visuomenėje. Mūsų centro tikslas – išsaugoti tai, kad ateityje jaunoji karta žinotų, kas yra Sugihara. Jis apima taikos, tolerancijos, diplomatijos temas. Jis tapo vienu svarbiausių tiltų tarp Lietuvos ir kitų svarbių pasaulio šalių.

Č. Sugiharos istorija turbūt ir yra tuo nuostabi, kad ji susieja labai daug tautų. Kuo labiau į ją giliniesi, tuo labiau supranti, kokio plataus masto asmenybė tai buvo. Iki šiol labai daug dėmesio skyrėme Č. Sugiharai kaip tiltui tarp Lietuvos ir Japonijos. „Sugiharos savaitės“ idėjoje įvedėme ir trečiąjį dėmenį – žydus. Tačiau einant gilyn, į Sugiharos istoriją įsipina Mandžiūrija (Kinija), kur jis studijavo ir dirbo, Nyderlandai su konsulu Zvartendijku, čia įsipina ir Lenkija, iš kurios žydai migravo, Rusija (tuometė Sovietų Sąjunga), per kurią jie migravo naudodamiesi „Gyvybės vizomis“. O kur dar daugybė pasaulio valstybių, kuriose išgelbėtieji žydai rado savo namus – nuo Kanados iki Pietų Afrikos ir Australijos. Ir visos šios šalys bei bendruomenės sieja viena istorija ir jos veiksmo vieta – Kaunas“, – sakė jis.

Šventė prasidėjo pristatant Japonijos kultūrą gatvės pasirodymuose. Prie Vytauto Didžiojo universiteto nemažai susirinkusiųjų stebėjo improvizuotą koncertą, kurio režisierė Birutė Letukaitė su suburta menininkų ir sportininkų bendruomene atrado, išraiškingai sukomponavo ir pademonstravo japonų kovų meno ir lietuviškų suartinų, žydiškų dainų ir šiuolaikinio judesio dermę – pasirodė Baltų improvizacijos ansamblio „Skaidrumos“, kovų menų klubo „Kyumeikan Kendo“ ir aikido klubo nariai, o visa tai skubėjo įamžinti Japonijos televizijos grupė.

Vėliau universiteto Didžiojoje salėje surengtas atidarymo koncertas, kuriame dalyvavo japonų kilmės džiaz atlikėja Keiko Borjeson, Kauno berniukų ir jaunuolių choras „Varpelis“, Bella Shirin, Raimundas Eimontas, Kauno šokio teatras „Aura“. Koncerto metu surinktos lėšos buvo skirtos Paramos ir labdaros fondui „Rugutė“, remiančiam onkologinėmis ligomis sergančius vaikus.

Dar vienas jaudinantis momentas – S. Daukanto gatvėje priešais „Metropolio“ restoraną, kuriame Č. Sugihara 1940 m. rugpjūčio 28–rugsėjo 4 dieną taip pat išdavinėjo „Gyvybės vizas“ buvo paskelbtas Litvakų fotografijos koliažo kūrimo startas. Kaune gyvenantis britų fotomenininkas Richardas Schofieldas ir jo vadovaujamas Tarptautinis litvakų fotografijos centras čia pristatė fotokoliažą, kuriame

Fotokoliažas priešais „Metropolio“ viešbutį pasakoja vienos šeimos istoriją, kurią priminė menininkė B. Shirin (pirmoji iš kairės).
Algio Vaškevičiaus nuotraukos

nagrinėjami tautiškumo, asmeninės laisvės bei tapatybės klausimai žvelgiant vienos litvakų šeimos, išgyvenusios Holokaustą, akimis.

Šios šeimos atstovė – prieš metus iš Izraelio į Kauną gyventi persikėlusioje menininkė Bella Shirin papasakojo apie šeimos likimą ir apie tai, kaip jos tėvams pavyko išgyventi Dachau koncentracijos stovykloje. Po karo jie atvyko į Kauną, čia gimė ir jų dukra Bella. Apie Č. Sugiharą ji sakė žinanti nuo vaikystės, kai šią istoriją papasakojo tėvai, o ji pasakojau savo anūkėms. „Apskritai mano šeimoje buvo labai daug kalbama apie lietuvių pagalbą žydams. Mano mamai lietuvis pasiūlė ją fiktyviai vesti, kad išgelbėtų gyvybę. Tėvui daug žmonių padėjo gete, gelbėjo jį nuo bado, ir mūsų namuose visada buvo kalbama apie pasiaukojimą“, – sakė ji.

„Sugiharos savaitės“ atidarymo akimirkos.

Renginių metu Sugiharos namuose Vaižganto gatvėje, kur jis gyveno ir išdavinėjo vizas įvyko dar viena ceremonija – šie namai pradėti dažyti. Savanorių komanda specialiai atvyko į Kauną, pasiryžusi perdažyti garsaus diplomato namus Žaliakalnyje. Savanoriai iš „Tokon International“ kompanijos į Kauną atvyko savo iniciatyva ir lėšomis.

„Sugiharos sprendimas nepavaldus nei valdžios sprendimams, nei valstybių sienoms. Jo šviesa iki šiol ryškiai šviečia žmonių širdyse. Yra noras ateities vaikams padovanoti pasaulį be karo, siekis kurti naują istoriją. Mes tikime, kad visi žmonės yra lygūs ir sujungę savo jėgas galime pakeisti savo aplinką. Esame paprasti dažytojai, bet jaučiame Čiunės dvasią. Dažai turi atgimimo reikšmę, tad kartu su kauniečiais dažydami šiuos namus sutvirtinsime ryšį ir iš naujo atgaivinsime Sugiharos širdyje gyvavusį tikėjimą, kad kiekvienas žmogus turi teisę į laimę“ – sakė pradėdamas darbus kompanijos „Tokon International“ valdybos pirmininkas Keiichi Yasuda.

Sugiharos namai-muziejus šiuo metu yra rekonstruojamas. Restauravimo darbai pradėti pernai vasarą, kai iš jų išsikėlė Vytauto Didžiojo universi-

teto Azijos studijų centras. Antrame namo aukšte po remonto planuojama plėsti muziejaus ekspoziciją ir erdves pritaikyti naujai paskirčiai.

I „Sugiharos savaitės“ renginius atvyko ir šios šeimos atstovė – diplomato sūnaus žmona Miči Sugihara. Ji sakė, kad prieš tai čia lankėsi prieš 52 metus ir tada ši vieta atrodė labai rami ir tyli, čia gyveno keturios šeimos.

„Pastatas labai svarbus – tai tarsi tiltas tarp dviejų tautų. Čiunės žmona pasakodavo, kad pro antro aukšto langą matė viską, kas čia įvyko. Malonu, kad vieta bus sutvarkyta. To būtų norėjęs ir pats Č. Sugihara“, – sakė ji.

I „Sugiharos savaitės“ renginius Kaune atvyko Japonijos diplomatai, verslo atstovai, menininkai ir savanoriai. Japonai sakė, kad jie didžiuojasi Č. Sugihara, kuris karo metais sugebėjo išgelbėti žmogiskumą ir padėti nekaltiems žmonėms. Išduodamas vizas, diplomatas ne tik išgelbėjo tūkstančiams gyvybę, bet taip pat leido užmegzti itin svarbius kelių valstybių santykius.

„Chiunės poelgis turi universalią reikšmę. Japonija didžiuojasi turėdama tokį didį žmogų. Jo poelgis sujungė Lietuvos ir Japonijos žmones, tad tai tapo pasaulinės reikšmės bendradarbiavimu. Šiais metais Sugiharos sąrašas pretenduoja patekti į UNESCO atminties paveldo registrą, tad Lietuva yra svarbus partneris“, – kalbėjo Japonijos nepaprastasis ir įgaliojasis ambasadorius Toyohei Shigeeda. Jis pasidžiaugė stiprėjančiais Lietuvos bei Japonijos ryšiais ir sakė, kad per pastaruosius dešimt metų Lietuvą aplankė apie pusė milijono japonų.

Simboliška ir tai, kad „Sugiharos savaitės“ viena meninių pasirodymų vietų pasirinkta Kauno geležinkelio stotis, kur prieš išvykdamas į Berlyną Č. Sugihara išdavė paskutiniąsias vizas. Jas diplomatas pasirašinėjo ne ant oficialių blankų, kurie buvo pasibaigę, o ant paprastų balto popieriaus lapų ir metė juos per traukinio langą jau išvykdamas iš Kauno geležinkelio stoties.

Čia parodytas šokio spektaklis Sugiharos tema – šokiu buvo pasakojama istorija, kuri nutiesė tiltus tarp tautų ir epochų. Sugiharos istorijos įkvėptus pasirodymus Kaune šokėjai yra atlikę ir anksčiau: šoko prie Sugiharos muziejaus ir „Metropolio“ viešbučio. Japonė Kyrie Oda ir švedas Love Hellgren dirbo Kauno šokio teatre „Aura“ ir keletą metų gyveno Kaune, o jų spektaklis „Aušra“ jau buvo parodytas ir Norvegijoje, Japonijoje, Jungtinėje Karalystėje bei Švedijoje.

Savaitės renginių programoje buvo ir viešos paskaitos „Diplomatinis Kaunas“ bei „Japonijos pėdsakai Kaune“, surengtas simpoziumas, japoniškų aitarų festivalis, vyko amatų ir menų mugė, įvairios kūrybinės dirbtuvės, buvo galima susipažinti su japoniškų pasakų pasauliu, parodyti dokumentinius ir meninius filmus apie Č. Sugiharą, o uždarymo koncerto aidėjo japoniškų būgnų garsai. □

JURGIS KUNČINAS EILĖRAŠČIAI

Jurgis Kunčinas (1947-2002) – vienas ryškiausių XX a. pabaigos rašytojų, itin universalus kūrėjas – prozininkas, poetas, eseistas, vertėjas. Rašytojo kelią pradėjęs kaip poetas, J.Kunčinas labiausiai išgarsėjo lietuvių literatūroje išskirtiniais prozos kūriniais – tradicinėmis ir trumpomis novelėmis ir, be abejo, romanais. Autoriaus poezija skaitytojams žinoma mažiau, bet ji me mažiau įdomi ir intriguojanti. 2017 m. išleistoje rašytojo eilėraščių rinktinėje „Malūnų gatvė be malūnų“ sudėti gražiausi poeto eilėraščiai.

Vilnius, Malūnų gatvė

Toli nuo miesto kelio, dabarties
Yra pelėsiai, trupantis barokas,
Suknelės klostė, įsiūbuota šokio,
Ir bukas žvilgsnis iš juodos kertės.

Yra jjuodės langas, foliantas,
Sausa gėlė šimtajame lape,
Skaitytoja, kur dūsauja kape,
Ir tręša sunkios ažuolinės lentos.

Yra sustojęs laikrodis, fontanas,
Seniai užspringęs drumzlina čiurkšle,
Išderintas pianinas – si-do-lia
Ir veriantis pelės mecosopranas.

Yra takai, kurių kadais nėra,
Ir kiša ragą vynuoginė sraigė.
Kregždutės lizdas, jau nebalta kraigas,
Nutviektas liepos vakaro žara.

Yra apžlibus senė kambary,
Kuriai paskirtas paskutinis posmas.
Viena, visai viena. Nepasiguosi.
Tik drungnas vėjas bildina duris.

ELVYRA MADIGAN

Ploni delnai. Ant tilto šaukia Munkas.
Aš negirdžiu, o rodos, šaukia man!
Taip netikėtai, patikliai ir sunkiai
Atsigręži, Elvyra Madigan!

Gal čia visų nelaimė? Ar tik duoklė
saldžios kančios ir nerimo vardan.
Siūbuok, siūbuok liaunų beržų sūpuoklę,
pašėlusį Elvyra Madigan.

Paslėpę jausmą, veidmainingais gestais
gyvenam, kol nueiname graban.
Tik vieną kartą leisk tave paliesti,
beprotiška Elvyra Madigan.

Mes bijom didelių. Ant tilto šaukia Munkas.
Aš negirdžiu, o rodos, šaukia man!
Taip netikėtai, patikliai ir sunkiai
nusigręži, Elvyra Madigan.

RUDENIO CIKLONAS

Dar klega vasarą įkaitusi minia,
Dar nuogos rankos ir drabužis plonas,
O kažin kur tuščiam okeane
Jau bręsta pirmas rudenio ciklonas.

Jis artinas į mus rusvu lapu,
Sviestu žodžiu, tuščiais rugsėjo miestais.
Jau vėsta kambariai. Ir nuo žaibų
Šviesus dangus nuo Helsinkio lig Bresto.

Rytais dar supa aplinka sava –
Žvali melodija ir pakili prognozė.
Tik tyliai drumsčiasi švari spalva.
Ir lygūs vandenys nueina vėjo ruožais.

Lenkies prie žemės – leidžias debesis.
Taku nurieda pernokęs kaštonas.
Ir paskutinių lapų švilpesy –
Išsiskyrimas – rudenio ciklonas.

BIČIULIS ATEINA SUŠILTI

Kartą mano bičiulis užėjo sušilti.
Buvo spalio naktis – negarsi ir drungna.
Jis atsinešė butelį, knygą ir viltį,
Kad nakties dargana – kaip viltis – laikina.

Jis man priminė Fiodorą, Džeimsą ir Francą.
Jis man priminė priedainį karo dainos.
Mes pripylėm taures. Ir nusprendėme – garsiai
Neminėti anos – prarastosios – dienos.

Dar turėjome vieną vienintelę progą
Patikėti senu nedėkingu mitu,
Kad vien gera išlieka. Išlieka ir bloga,
O žmogaus gomury pasidaro kartu.

Jis nupylė kelis lašelius anai dvasiai.
Juo nupyliau ir aš. Atsiduso kažkas.
Ir nugirdom – taip tyliai per akmenis basas –
Mes išgirdom – praėjo. Praėjo, – bet kas?

Laikas, vėjas, poezija, duona?
Ar įspėta visų atkakli nežinia?
Buvo darganas spalį. Kilo saulės aguona.
Ten praėjo vaiduoklis – žuvus mūsų diena.

SUTEMUS

Sutemus išryškėja žvaigždės, sagtys,
virš priemiesčio lėtai nusklendžia Aitvaras,
ir mano kambarys, ir švarkas atviras –
ir lieka prieblanda, ir lieka naktys.

Šansonai ir kanconos, ir kaimynų chorai,
ir rūgštūs kaip kopūstai lyja lietūs,
ir ištrauka ilga iš Kierkegoro,
kuri tau padeda savęs gailėtis

ir nesuprasti, ko visi taip rėkia –
Europos radijai ir pusgįrčiai kaimynai.
Langai, anuo rūgščiu lietum sudrėkę,
lyg priešstata guminei ryto miniai.

Suvilgau lūpas šlakeliu arbatos
ir išeinu, kažką tikrai palikęs,
ko niekas nei nežino, nei nemato,
kuo niekas netiki, o gali būt ir tiki?

MAŽŲ PRISIMINIMŲ ROMANSAS

Rajono centras: viešbutis, stotis.
Mergaičių akys didelės kaip šventė.
Čia viskas taip toli ir taip arti:
Žvaigždė ir artimiausioji gyvenvietė.

Keli namai dar mena tas dienas,
Kurios dabar ramia gyvena medžiuos.
Nebuvo nei tavęs dar, nei manęs,
Nors čia sueina pabaigos ir pradžios.

Prytla šniokštęs vėjas. O diena
Jau atsisveikina: tau viso labo!
Dangaus šviesa atspindi Nemune
Jausmų fragmentą – virpantį ir trapų.

Ir jau tada, kai urzgia mašina,
Bandai į viską atidžiau žiūrėti:
Mergaitė stovi prie stoties viena,
O vėjas iš jos rankų lupa skėtį.

Ir viskas: švilpia pakelės miškai,
Kilometrastulpiai ir trumpos mintys.
Paskui ateina žinios ir laiškai,
Tik niekas nebemoka nuraminti, –
Tyli ironija ir užslėptas graudumas,
Sudžiūvęs lapas laiško ir gėlės.
Už miesto gieda melsvas alksnio krūmas –
Paskutinioji vasaros vėlė.

Jurgis Kunčinas. *Malūnų gatvė be malūnų*. Eilėraščių rinktinė. Sudarytojai Antanas A. Jonynas, Palmira Mikėnaitė. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2017

Lidija Šimkutė. Trys susitikimai su poete

Juozas Al. Krikštopaitis

Rudenėjančio Vilniaus senamiestyje gražus 2014 m. rugsėjo 17 d. vakaras. Čiurlionio namuose vyksta mielas ir jaukus renginys, pavadintas „Kažkas pasakyta“ (Something is said); jis skirtas Lidijos Šimkutės kūrybai – poetės, nuolat atvykstančios iš Australijos į savąją gimtinę, prarastą karo metais. Dabar ji čia pasirodo jau kaip tarptautinių poezijos festivalių patirtį įgijusi rašytoja, kaip poetė, apdovanota ne vien tik Lietuvos, bet ir kelių žinomų Australijos literatų bei kritikų dėmesiu.

Renginio pavadinimas lakoniškai ir trumpai nusako ryškią poetės kūrybos ypatybę, atsiskleidžiančią jos nutylėtų žodžių, pranykstančių tylos intarpų gelmėje. Tie pertrūkiai – tarsi autorės širdies ritmo pėdsakai, nuvingiuojantys vakaro programos tėkmę. Intymios dermės išpūdį paryškina poetės, skaitančios savo tekstus, balsas – sodrus ir žemas. Tembras sutirština žodžių skambesį, paryškina tylos akimirkas, panirusias prasmų ūkuose. Susitikimo dalyvius, atsidūrusius tarp tobulų Čiurlionio tapybos kopijų ir poezijos, prabilusios autentišku poetės balsu, užvaldo bendrystės pajauta; jos turinys, išreikštas žodžiais „Čia gi mūsų namai“, atsiskleidžia etninėje baltų kultūroje užgimusių vaizdinių siluetuose, kai prieš čia esančių dalyvių akis, nukreiptas eksponatų link, išnyra gimtosios pastogės židinis, skleidžiantis močiutės duonos kvapą. Visus apgaubia darnios vienybės nuotaika, raminanti ir guodžianti civilizacijos audrų sužalotą žmogaus sąmonę.

Taip šiandien galėčiau apibūdinti savo antrąjį susitikimą su Lidija Šimkute. Pirmasis įvyko prieš tris dešimtmečius, kai netikėtai būsimas mūsų signataras Gediminas Ilgūnas atsivedė poetę į mano suruoštą mokslo istorikų seminarą. Deja, jau neprisimenu apie ką tuomet kalbėjomės su Lidija; man asmeniškai svarbu, kad ši bendravimo valandėlė suteikė impulsą iki šiol domėtis jos kūryba. Apie ją esu jau siek tiek rašęs, nagrinėdamas išeivystės problemą, nuolat persmelkiančią mūsų tautos istoriją. Kalbėti dalykiškai apie poetę, neįvertinus jos biografijos ypatybių, būtų neapdairu. Išeivystė – lemtingas asmens gyvenimo ir veiklos veiksnys, apsiraišantis įvairiais būdais. Beje, jos veikla pasižymi viena svarbia ypatybe – potraukiu keliauti, pažinti pasaulį. Manau, dabar vertėtų pakartoti kelias mintis, kilusias anksčiau man nagrinėjant išeivystės temą.

MENTALINIS DVILYPUMAS: Asmenybės skilimas, sukeltas išeivystės, skleidžiasi ir ryškėja, atsidūrus kitos istorinės patirties visuomenėje. Kažin ar nors vienas žmogus, palikęs gimtinę, išvengė dvilypumo – mentalinio asmens skilimo pasekmių. Panaikinti sąmonėje pirminę patirtį, užfiksuotą archetipų šešėliuose, veik neįmanoma. Archetipus galima slopinti, bet juos ištrinti nepavyksta: jie išnyra spontaniškai ir netikėtai, ir nepriklausomai nuo žmogaus valios... Kai kūrybingas žmogus tapatinasi su pasauliu, atsiranda stimulus veikti ypatingu būdu: kurti dvejinantis. Nuo kuriančiojo asmens atsiskiria kūrinys – jo paties intelektualinė dalis. Atsidalinęs nuo autoriaus, jo kūrybos rezultatas „išsprunka“; kūrinys sklinda pasaulyje, tapdamas visuotinu turtu.

Lidija Šimkutė rašo ir gimtąja, ir anglų kalba, jau plintančia kaip pasaulinis bendravimo būdas. Jos lietuviškos eilės, nuskambėjusios angliškai, čia pat virsta kitos kultūros gyvasties ženklu, bylojančiu apie plačias archainės etnos kalbos galimybes reikštis. Ir tai vyksta be tarpininko – vertėjo paslaugų. Toks, sakyčiau, išskirtinis reiškiny, kai viename asmenyje tapatinasi autorius ir jo eilių vertėjas, sukuria autentiškai skambančią poetiką; mat kitas asmuo, išsiskverbęs į intymią poetinę terpę, veik visuomet užgožia arba net „išstumia“ autoriaus individualumo požymį. Labai dažnai vertėjas, siekiantis nuspėti kūrinio autentiškas reikšmes, tampa savarankišku eiliuotoju, improvizuojančiu pagal verčiamos poezijos žodžius. Įsijungia vertėjo intuicija, išugdyta jo gimtojo krašto kultūros patirties, dažnai nesiderinanti su autoriaus vertybėmis. Įsidėmėjus tai kas pasakyta ir kas plaukia iš Lidijos poezijos, aiškėja, kad prieš mus poetė, prabylanti dviem balsais. Kartais unisonu, bet dažniausiai jos eilių poetinė intonacija nuaudi dvibalse derme, tarsi duetas, girdimas kaip harmoninga dviejų kultūrų poetinė kalbos substancija.

Poetė Lidija Šimkutė

ŽVILGSNIS KITU KAMPU: Dvilypumą kaip dvikalbystės išraišką galima aptarti kitaip. Pripažindami, kad žmogus negali egzistuoti be Kito, be to, kas jau ne – Jis – kas yra atitolęs arba esantis šalia. Tai akivaizdus tikrovės faktas: žmogus gi socialinis subjektas. Individas be kito, ypač susijusio su juo pačiu, negali suvokti savęs, savos būties, savojo tapsmo, savo išskirtinumo. Be tapatybės „viskas glūdi viename“ (totus in uno) susidvejinimo neegzistuoję pasaulio suvokimas. Kad individas, suvokdamas save, galėtų skelbti savo būvimą, jis tveria kūrinį, kuris, materialiai realizuotas tikrovėje pasirodo tarsi svetimas jam pačiam. Tad gyvenimas ir kūryba autoriui tampa reikšmingi, kai atstumo tarp jo ir kito vingiuose bręsta prasmų takai.

Trečiasis susitikimas su poete įvyko Japonijos ambasados rezidencijoje Vilniuje. Čia 2014 m. spalio 6 d. buvo suruoštas vakaras, skirtas Lidijos Šimkutės knygos „Mintis ir uola“ (Thought and Rock) vertimui į japonų kalbą. Poetė skaitė savo kūrinėlius lietuvių ir anglų kalbomis. Juos japoniškai perteikė jauna ambasados darbuotoja, mėginanti prisitaikyti prie Lidijos tylių žodžių ritmo ir intonacijos. Unikalių trijų kultūrų žodinės raiškos susitikimą lydėjo ekrane piešiamų iliustracijų improvizacijos, palydimos muzikinių intarpų. Žodinė, vizuali ir muzikinė raiška, suvienijanti įvairių kultūrų atstovų jausenas, įprasmino poetės žodžius: „Noriu, kad ne žodžiai, / bet kūnas ir akys kalbėtų...“ (I want not words / but eyes and flesh to speak...).

POETINIO ŽODŽIO GALIA: Virpanti, daugia-reikšmė tyla, aplenkdamą spausdintą poetinį Lidijos Šimkutės žodį, įsminga eilių skaitytojų sąmonėn. Vienas iš jų – Christianas Loidlas – klausia savęs, kaip ši esminė poetės ypatybė atsiranda, ir tuoj pat sau atsako: „Galbūt tai Lietuvos moterų išminties palikimas ar ikisanskritinis pasaulėvaizdis, iki šiol Lietuvoje apčiuopiamas“ Nesunku pastebėti, kad poetės kalbos ypatybėms turėjo įtakos Oriento išmintis ir Carlo Gustavo Jungo kūrybinis palikimas. Matyt, todėl Šimkutės poetikoje yra ryški binarinė įtampa, archetipų siluetai, kylantys iš sapnų ir instinktyvių nuojautų, prasiveržiančių iš sąmonės valdų. Galbūt Šiaurės Europos miškų tankmės paslaptis, išlikusi išeivio sąmonėje, pavirs-

ta gydančia mikstūra, malšinančia jo sumaišties skausmą?

Verta dėmesio Šimkutės poezijos gerbėjo Richardo Benesevčiaus pastaba, susiejanti poetės kūrybą „...su plačios apimties ‘metafizine’ poezija, kur ypatingai įžvalgus ir pabrėžtas intelektas sugeba transformuoti paprastus dalykus ir įvykius į kažką žymiai didesnio“.

Autoriai, susipažinę su Šimkutės poezija (Richard Benesevich, John Maxwell Coetzee, Aidana Coleman, Christian Loidl, David Malouf, Jan Owen, Tomas Venclova bei kiti), pažymi jos kūrinių skaidrumą, lakonišką eleganciją, meditacinę nuotaiką, minimalistinę formą. Tai tikra tiesa, kurią patiria kiekvienas atidus poetės eilių skaitytojas. Poetės kūrybą įdomiai ir savaip ne kartą yra aptaręs Regimantas Tamošaitis; beje, kai kurie jo teiginiai kelia norą polemizuoti. Apžvelgus tekstus, skirtus Šimkutės poezijai, tenka pripažinti: kiekvienas asmuo, rašęs apie poetę, aptinka jos kūryboje bruožų, kurie atsiveria galbūt tik jam vienam. Matyt, todėl, kad kiekvieno individo „antena“ geba priimti tą slaptą kūrinio žinią, kuri atsiliepia į virpančią jo emocijų „dažnį“, sutampančią su užslėptais kūrinio virpesiais.

Poetės žodis prabyla tikrovės erdvėje ir netikėtai pranyksta tyloje, tarsi užmigdamas nebylios gelmės dugne; tačiau žodyje panirusi mintis nedingsta – jai lemta naujomis prasmų spalvomis nušvisti už kalbos ribų. Žodis geba atskleisti paslaptį, bet jį prazudo laikas, kuris „nuplauna žodžius“. Tyla čia ypatingu būdu tampa nežinomybės išraiška; ji nenusakoma, bet apčiuopiama intuityviai. Pertrūkis, tylos pauzė įgyja turinį, kuris klaukiančio individo sąmonėje gali tapti universalija – metafora, atpažįstama arba neatpažįstama kitų. Tai priklauso nuo paveldėtos kultūros turinio, išsilavinimo bei laikmečio konteksto.

Paminėsiu tik kelis Lidijos Šimkutės pamėgtus žodžius, atsiskleidžiančius jos kūryboje įvairių prasmų spalvomis. Paukštis poetės tekstuose išnyra kaip laisvės šauklis, kurio kintantys pavidalai susiję su šviesa, saule, neapbrėpiamomis padangių skliautais. Paukščio skrydis – paslapties siluetas ir ypatingas ženklas, nešantis žinias; jų tylus sklendimas ramina audringas minčių bangas. Išnykus paukščio giesmei liūdesys apgaubia mus; jų klyksmas – lemties ženklas. Poetės pamėgtus žodžius nelengva nusakyti, juos reikia išjausti, pasitelkus intuiciją ir sužadintą vaizduotę. Skaitant eiles pradedi suvokti: paukščiai tarsi simboliniai žmogaus dvasios pavidalai; jiems reikia laisvo skrydžio erdvių. Mūsų pareiga atverti jiems dangaus platybes, kad išlaisvintų iš civilizacijos pančių. Paukščiai tarsi mediatoriai – jungtys tarp genties žemės ir tolimojo žemyno, virš kurio niekad neišvysi Grįžulo ratų, nes kitoje planetos pusėje nakties dangaus skliaute į mus žvelgia Pietų kryžius – toks svetimas ir neregėtas gimtajame krašte.

Nesunku pastebėti ir kitas sąvokas, artimas poetės sielai. Kaip antai, mėnulis susiejamas su chtonišku (požemių) pasauliu („...medžio kermo/suakmenėje pirštai/rausiasi žemėn/paralyžuotoje mėnesienoje...“), jis siejamas su nerimastimi, paslaptimi („...stebiu/išblyškusį mėnulį...“); kartais mėnulis prišaukia sapnus. Žemės ir duonos įvaizdžiai poetės sąmonėje apsiraiškia kaip nuolatinės, prigimties nulemtos vertybės („Rugių laukų veidai/basos/raumeningos kojos/Žemaitijos/moterys/paverčia žemę/daina“).

Tikiuosi, apie mūsų poetę, nuolat apsikančią savo gimtinėje, bus rašoma įvairiai ir vis turiningiau nušviečiama jos kūryba. Apibendrinęs savo kuklias įžvalgas baigsiu pradėtą pokalbį su skaitytojais šiais žodžiais: atsivertę čia minimus poezijos leidinius ir skaitydami jų tekstus, regime eilių sekas, kurių dermėse išgirstame kaip Lidijos Šimkutės vartojami žodžiai, virsdami simboliais, praplečia kalbos galimybes, praveria langus, mus kviečiančius į neapbrėpiamas pasaulio ir jo išraiškų erdves.

Naujoji Romuva, Nr 1. 2015 ir vėliau publikuota knygoje „Iškilių asmenybių gyvenimo tiesa“. Pateiktas su trumpintas tekstas □

Petras Raslanas

Su Mirtimi teko žaisti šachmatais (2)

Pokario istorijos

Perpetua Dumšienė

Tėsinys.
Pradžia 2017 m. rugsėjo 9 d. „Kultūroje“

Rainių žudynių dokumentinė medžiaga skelbiama tinklalapyje www.kgbveikla.lt. Pagalvojau, kad reikia dokumentą pacituoti, tik tada šios istorijos skaitytojas supras, kad personažų susitikimai būna dramatiški ne tik užsienio kino filmuose. Cituoju:

1941 m. birželio 25 d. žudynių Rainių miškelyje organizatorių pranešimai apie egzekuciją

1941 m. prasidėjus Vokietijos–TSRS karui, iš Lietuvos teritorijos besitraukianti Raudonoji armija ir TSRS represinės struktūros įvykdė masines Lietuvos gyventojų žudynes: birželio 22–27 d. buvo nužudyta apie 400 Lietuvos kalėjimuose įkalintų asmenų ir apie 700 kitų civilių Lietuvos gyventojų. Birželio 25 d. Telšių apskrityje, Rainių miškelyje, buvo žiauriai nukankinti ir sušaudyti Telšių kalėjime kalinti 76 politiniai kaliniai. Tai buvo bene vienišos sovietinio režimo karo pradžioje įvykdytos žudynės, po kurių neliko nė vieno gyvo liudininko, išskyrus žudynių organizatorius ir vykdytojus. LTSR valstybės saugumo liaudies komisariato (NKGB) Telšių apskrities skyriaus viršininko Petro Raslano 1942 m. spalio 7 d. paaiškinimas Lietuvos komunistų partijos (bolševikų) centro komiteto pirmajam sekretoriui Antanui Snieckui (1 dokumentas) ir Telšių apskrities darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto pirmininko Domo Rociaus 1942 m. pranešimas Lietuvos komunistų partijos (bolševikų) centro komitetui (2 dokumentas) yra vieninteliai Lietuvoje išlikę žudynių organizatorių dokumentai apie egzekuciją. Iki Vokietijos–TSRS karo Telšių kalėjime buvo 162 kaliniai, iš jų 76 buvo tardomi NKGB dėl antisovietinės veiklos. Pirmosiomis karo dienomis kalinius norėta išvežti, tačiau, negavus transporto, tai nepavyko padaryti ir birželio 24-osios rytą Telšių apskrities vadovybė ir partinė vadovybė kartu su

karine įgula pasitraukė iš miesto. Stabtelėję Tryškių miške, kur dislokavosi besitraukiančios Raudonosios armijos daliniai, Telšių vadovai susitarė su raudonarmiečiais atlikti politinių kalinų likvidavimo akciją. Birželio 24-osios vakare, lydimi raudonarmiečių, jie grįžo į Telšių kalėjimą ir kartu su mieste dislokuotu besitraukiančios sovietinės kariuomenės 8-osios armijos daliniu ėmėsi parengiamųjų darbų. Naktį iš birželio 24-osios į 25-ąją specialiosios komisijos nariai Domas Rocius, Petras Raslanas, NKGB Telšių apskrities viršininko pavaduotojas Ždanovas, NKGB Kretingos apskrities skyriaus viršininko pavaduotojas Jermolajevas, 8-osios armijos batalionas komisaras M.

Kompanijecas (Kompanecas) peržiūrėjo politinių kalinų bylas ir nutarė mirties bausme nubausti 76 kalinius kaip pavojingus sovietų valdžiai. Kaliniai buvo suguldyti į karinius sunkvežimius, išvežti Luokės link, į Rainių miškelį, ir žiauriai kankinat nužudyti. Įvykdžius egzekuciją, kalinų palaidojai skubiai pasitraukė – frontas priartėjo prie pat Telšių. Specialiosios komisijos nuosprendžius dėl mirties bausmės įvykdymo P. Raslanas išsivežė su savimi ir vėliau perdavė RTFSR vidaus reikalų liaudies komisariato (NKVD) Molotovo srities valdybai. Nepaisant pastangų paslėpti nusikaltimo pėdsakus, apie žudynes sužinota beveik iš karto.

Stasys Kašauskas, „Rainiai“. „Gimtas kraštas“, 1988

Birželio 28-ąją Rainių miškelyje buvo surasti ir atkasti 73 nužudytųjų palaikai (dar 3 mėginę bėgti kaliniai buvo nužudyti ir užkasti ties Džiuginėnais). Tuomet ir paaiškėjo, kad žmonės buvo žiauriai nukankinti. Dėl sužalojimų net 46 palaikai nebuvo atpažinti. Tik praėjus beveik 60 metų buvo identifikuotos 76 aukos.

Apie žudynes Rainiuos pirmą kartą viešai 1941 m. liepos mėn. prabilo dienraščiai „Žemaičių žemė“ ir „Į laisvę“. 1942 m. Rainių tragedija buvo plačiai nušviesta knygoje „Lietuvių archyvas: bolševizmo metai“ ir sulaukė didžiulio atgarsio Lietuvoje ir užsienyje. Sovietų valdžia iš pradžių ignoravo įvykius Rainiuose ir tik 1942 m., jiems įgavus rezonansą, susirūpino dėl savo įvaizdžio, ėmė aiškinti aplinkybes ir neigti LTSR struktūrų vaidmenį juose. Kaip tik tada, Lietuvos komunistų partijos vadovybei pareikalavus, egzekucijos organizatoriai D. Rocius ir P. Raslanas parašė paaiškinimus, kuriuose mėgino pateisinti kalinų likvidavimą. Vėliau sovietinėje Lietuvoje apie tai buvo draudžia rašyti ar kalbėti. Apie Rainių tragediją vėl prabilta tik Atgimimo metais. Rainių žudynes tyrinėjo istorikai, jos buvo įvertintos istoriniu bei teisiniu aspektu ir pasmerktos kaip totalitarinio režimo nusikaltimas žmogiškumui bei Lietuvos gyventojų genocido aktas. Sovietinio teroro aukoms atminti 1991 m. buvo pastatyta Rainių kančios koplyčia ir įkurtas Rainių memorialas. 1988 m. buvo iškelta baudžiamoji byla dėl tyčinio nužudymo 1941 m. birželio 25 d. Rainių miškelyje, kuri 1992 m. perkvalifikuota į bylą dėl genocido vykdymo. D. Rociaus ir P. Raslano 1942 m. sudaryti dokumentai buvo svarbi bylos įrodomoji medžiaga. 2001 m. Šiaulių apygardos teismas nutėisė Petrą Raslaną kalėti iki gyvos galvos už Lietuvos gyventojų genocido vykdymą. Nuosprendis nebuvo įvykdytas, nes 1991 m. jis išvyko gyventi į Rusiją ir kaip Rusijos pilietis nebuvo išduotas Lietuvai.

Masinės politinių kalinų žudynės Rainių miškelyje buvo vienas sunkiausių sovietinio okupacinio režimo nusikaltimų. Egzekucijos organizatorių D. Rociaus ir P. Raslano 1942 m. pranešimai yra svarbūs rašytiniai šaltiniai šiam nusikaltimui ir sovietų valdžios represinei politikai tirti. Šie dokumentai saugomi Lietuvos ypatingajame archyve, Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto (LKP CK) fonde Nr. 1771, Veiklos bylos apyrašė Nr. 5, LKP(b) CK Propagandos ir agitacijos skyriaus 1942 m. sudarytoje „Iš laikinai okupuotos Lietuvos TSR teritorijos į šalies gilumą evakuotų piliečių atsiminimų apie vokiečių fašistų grobiškius veiksmus ir lietuvių liaudies kovą su jais Tėvynės karo pradžioje“ byloje Nr. 130.

1 dokumentas.
LTSR valstybės saugumo liaudies komisariato (NKGB) Telšių apskrities skyriaus viršininko Petro Raslano 1942 m. spalio 7 d. paaiškinimas Lietuvos komunistų partijos (bolševikų) centro komiteto pirmajam sekretoriui Antanui Snieckui (1 dokumentas).
LTSR valstybės saugumo liaudies komisariato (NKGB) Telšių apskrities skyriaus viršininko Petro Raslano 1942 m. spalio 7 d. paaiškinimas Lietuvos komunistų partijos (bolševikų) centro komiteto pirmajam sekretoriui Antanui Snieckui dėl politinių kalinų nužudymo 1941 m. birželio 25 d. Rainių miškelyje.

Originalas. Rankraštis.
F. 1771, ap. 5, b. 130, l. 9–11.
(skelbta tinklalapyje www.kgbveikla.lt)

Tą vakarą, kai mano Tėtušis pirmą kartą telefono ragelyje išgirdo Petro Raslano balsą, buvo 1945-tieji metai, veiksmo vieta – Marijampolė.

Europos žydų paveldo dienų pradžia

Atkelta iš 3 psl.

★ ★ ★

Po vaikštynių sugrįžę sinagogon, tikrai galėjome pasidžiaugti restauratorių atliktu darbu – nors jos vidinė erdvė tapusi tiesiog sale be religinės atributikos, man, neišmanėlei, netikėta buvo regėti spalvingais piešiniais (simboliniais: medis, gyvatė, liūtas...) išmargintas skliautines lubas. Vidinio balkono („moterų galerijos“) erdvėje įrengti stendai, liudijantys būtąjį Pakruojo žydų gyvenimą, deja, laiko įdėmesniam pastudijavimui pritrūko.

Pasveikinti mero Sauliaus Gegiecko, KPD direktorės D. Varnaitės bei – žydišku šokiu – pakruojiškio ansamblio „Reketys“, buvome supažindinti su sinagogos prikėlimo darbais. Iliustruodamas nuotraukomis, ir pradinę varganą pastato būklę, ir – remiant tarpautiniams fondams – kone trejus metus (nuo 2014-ųjų) trukusį tyrimo bei atstatymo procesą pristatė pakruojiškis restauravimo projekto vadovas Mindaugas Veliulis. Patyrėme, kad atkurtas XIX a. pabaigos interjeras (sinagoga pastatyta 1801 m.); tam prisireikė ir kruopštumo, ir išradingumo: štai tapetų, dengiančių sienas, tinkamo mėlynumo fonas išgautas tik dažant rankiniu būdu (ornamentai atspausti mechanškai)... Sinagoga dabar priskirta vietinei bibliotekai. Telioka viltis, kad šioje įstaigoje erdvėje bus ne tik, kaip žadėta, rodomi filmai, bet vyks ir visos šalies, net užsienio dalyvius pritraukiantys renginiai.

Tiesą sakant, buvo šiek tiek skaudu, kad salė nelūžo nuo pakruojiškių klausytojų ne tik per „teorinę dalį“, bet ir per

vėliau vykusį koncertą. O visi susirinkusieji, regis, buvome sužavėti vilniškiu šeimyniniu ansambliu „Klezmer Klan-gen“: *teta* jame groja akordeonu, *mama* – kontrabosu, yra ir pagrindinė dainų jidiš kalba atlikėja, *tėtis* pučia klarnetą, *dukra* Saulė griežia smuiku, *sūnus* Dovydas muša būgną, mažoji *dukra* Ramunė ne tik čirpina smuikelį, bet, svarbiausia, yra „užvedančioji“ šokėja, įsukanti į ratelį žiūrovus – štai net KPD vadovė jos kvietimui negalėjo atsispirti; visi trys vaikai ir kaip dainininkai įsiterpia. Skambėjusios žydiškos melodijos – šokiai, dainos – atstovavo ir LDK regionui (ne viena daina pristatyta kaip Ukrainoje gimusi), ir „plačiajam pasauliui“ – štai nuskambėjo populiarioji niujorkiečio, beje, gimusio Ukrainoje, kompozitoriaus Sholomo Secundos 1932 m. sukurta daina „Bay mir bistu sheyn“ (arba: „Bei mir bist du schön“).

Tai buvo kupina įspūdžių diena, ir praturtinusi naujomis žiniomis, ir suvirpinusi emocines stygas. Nauji patyrimai, žinia, bent šiek tiek atveria ir tavojo nežinojimo erdves – atvėrė ir manojo, tad lieku paakinta toliau žingsnis po žingsnio „savintis“ *kitų*, šiuo atveju – žydų, pasaulį.

PS.

Europos žydų kultūros dienos, KPD globojamos, vyko iki rugsėjo 5-os ir sostinėje (čia į renginius kvietė tokios institucijos kaip Gaono žydų muziejaus Tolerancijos centras, Vilniaus žydų viešoji biblioteka, pati Lietuvos žydų bendruomenė), kituose didžiuosiuose miestuose, mažuose miesteliuose. Rengtos ekskursijos, parodos, koncertai ir t. t. □

Su Mirtimi teko žaisti šachmatais (2)

Atkelta iš 7 psl.

Tėtušio pasakojimą esu užrašiusi pažodžiui, tad sakiniai yra trumpi, žodžių tvarka sakinyje irgi rikiuojasi pagal suvalkietiško pasakojimo madą.

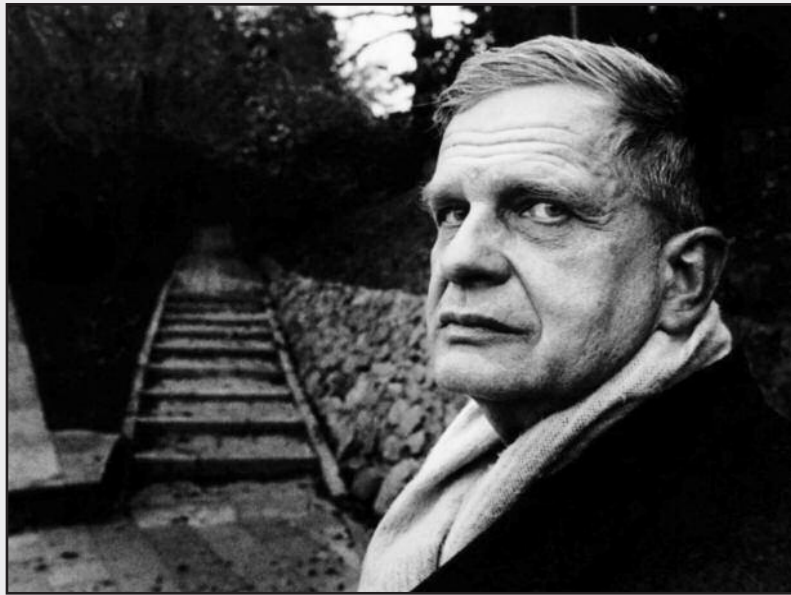
1945 metais Marijampolėje dirbau Apkopsąjungos pirmininko pirmuoju pavaduotoju prekybos reikalams. Raslanas buvo MGB (Ministerstvo Gosudarstvennyj oborony) viršininku. KGB pradėjo vadinti tik po Berijos nušovimo. Tas namas (Saugumo pastatas) buvo miesto vidury. Prie jo (Raslano) priėti nebuvo galima. Sėdėjo sargybinis su automatu. Kitam kambary karininkas, ginkluotas pistoletu. Jis pats sėdėjo ant ram aukšte. Raslanas į Marijampolę atvažiavo 1945-ais metais, jis kalbėjo lietuviškai. Kalbėjo, kad jis mokėsi Rokiškio gimnazijoje ir prie Smetonos buvo slaptoji komjaunimo organizacija.

Anketoje (kadru įskaitos lape) buvau užrašęs, kad esu tautininkas, šaulys rėmėjas. Taip dariau todėl, kad žinodami apie mane tiek, nesigilintų į labiau man nepalankius dalykus. Dirbant atsirado aršių komunistų, kurie piktinosi, kad aukštam poste tautininkas. Jie pradėjo siūlyt ištremt į Sibirą ir bus spakaina. Kiti užstojo, sakė, kad tas tautininkas taip gerai dirba, kad mažai komunistų taip dirba. Apkopsąjungos Pirmininkas mėgo išgert, moteris, buvo mažo mokslo. Dažnai atiduodavo herbinių antspaudą man. Mano viršininkas pats tvarkė, administravo, gąsdino parabėlium, o aš tvarkiau apkopsąjungos do-

kumentus. Tvarkiau ir visus talonus. Dieną dirbau už viršinyką, o vakarais tvarkiau dokumentus. Vieną vakarą 20 val. (1945 metų rugpjūčio mėnesį) sulaikiau telefono skambučio. Prieinu prie telefono. Ramiu balsu man sako: „Čia su jumi kalba MGB viršininkas“. Išsigandau, juk tuo metu ir eilinis seržantėlis mušė ir spardė tardydamas. Jis sako: „Turiu pas jumi tokį reikalą.“ Aš atsakiau: „Drauge viršininke, aš tuojau atbėgu pas jumi.“ Jis sako: „Palaukit, palaukit, kaip tai atbėgu. Kaip Jūs turėsit reikalą pas mane, tai galėsit atbėgt. Ką jūs dabar veikiat. „Dirbu“. Paklausė „ar jūs galit dar dirbt, palaukt.“ Jis atėjo civiliai apsirengęs. Pagalvojau, kad jam reikia kokio nors deficito pagal taloną. (Kostiumai buvo ne pagal talonus, o pagal orderius. Orderius duodavo tik prekybos skyrius). Atėjo, pradėjo klausinėti, kodėl išvykau iš Kauno, kodėl atsi-radau Marijampolėj. Pradėjau aiškinti, kad Kauną subombardavo, tai pasitraukiau į tėviškę. Pasiteiravo apie darbus. Paskui jis sako, koks jo reikalas. Sako: „Pas mus daug vokų, paketų, o mes neturim klijų. Ar negalima gaut pora kilogramų labai gerų pikliauotų miltų“. Atsakiau, kad viskas bus išpildyta. Aš tuoj ėmiau už portfelio (miltai buvo skiriami pagal korteles, o aš jas ir tvarkiau) irėjau į malūną. Miltų skirstytojas sako: „Maišą turi“. Pasakiau, kad man reikia dviejų kilų. Nunešiau į Saugumą dežu-ruojančiam karininkui.

Tęsinys kitame numeryje

Kultūros kronika

Rugsėjo mėnesį Berlyne vyko 17-asis literatūros festivalis, kurio metu literatūros mylėtojai turėjo progą susipažinti su viso pasaulio kūrėjais bei jų kūriniais. Rugsėjo 7-ąją vienas žymiausių lietuvių rašytojų ir publicistų T. Venclova dalyvavo Poezijos vakare ir supažindino kultūriškai spalvingą auditoriją su savo eilėmis. Rugsėjo 8 dieną vyko Felikso Akermano knygos „Mein Litauischer Führerschein: Ausflüge zum Ende der Europäischen Union“ (liet. „Mano lietuviškas vairuotojo pažymėjimas. Išvykos į Europos Sąjungos pakraštį“) pristatymas. Šis vokiečių rašytojo kūrinys – puiki galimybė lietuviams pažvelgti į savąją kultūrą svetimšalio akimis, kadangi knyga – paties F. Akermano gyvenimo Lietuvoje nuotrupos bei impresijos.

Rugsėjo 4 d. Tarptautinės architektų sąjungos pasauliniame kongrese Seule (P. Korėja) atidarytas Baltijos architektų sąjungų asociacijos (BAUA) paviljonas. Pagal jaunų Lietuvos architektų Jono Lideikio ir Tomo Skripkiūno sukurta projektą įgyvendintas paviljonas jau tapo vienu lankomiausiu visoje ekspozicijoje. Paviljono lubose įmontuota garso įrangą, kuri, lankytojai įėjus, transliuoja lietuviškų, latviškų, estiškų kasdienių pokalbių frazes. Sensoriams aptikus kiekvieną naują lankytoją, paleidžiamas papildomas garso takelis. Taigi, kuo daugiau žmonių įeina į paviljoną – tuo triukšmingesnė, garsiau baltiškėmis kalbomis skambanti tampa aplinka, primenanti gyvą miestą. Ant medinių sienų kabo suvenyrai – muzikiniai atvirukai su trisdešimčia per paskutinius 2–3 metus Baltijos šalyse sukurty pastatų, viešųjų erdvių, instaliacijų nuotraukomis, brėžiniais ir informacija.

Rugsėjo 21–24 d. vyks Treviso komiksų festivalis, kuriame dėmesys bus skirtas ir Baltijos šalims: paroda, pavadinta „Komiksai iki Baltijos jūros“, pristato šių metų garbės viešnias. Parodoje pristatomi ne tik „tradiciniai“ stalo komiksai, bet ir žadama daug netikėtumų, nes Baltijos šalių jaunieji menininkai yra įvaldę ir daugiau išraiškos formų – skulptūrą, instaliacijas, animaciją, tapybą. Festivalio metu vyksta parodos, performansai, paskaitos ir dirbtuvės, daugybė veiklų, susijusių su komiksais, iliustracija, dizainu ir komunikacija. Čia susitinka komiksų kūrėjai ir iliustruotojai, kuriami tinklai ir vyksta bendradarbiavimas tarp institucijų, leidėjų ir kultūros asociacijos visame pasaulyje.

